

Руслана ЗІНЧУК

**СЛОВОЗМІНА ІМЕННИКІВ ЖІНОЧОГО РОДУ,
ОФОРМЛЕНИХ ЗА ЗРАЗКОМ
ДАВНІХ *-Ї-ОСНОВ, У ЗАХІДНОПОЛІСЬКИХ ТА СУМІЖНИХ
ГОВІРКАХ**

У статті проаналізовано флексійну систему іменників жіночого роду, оформлених за зразком давніх *-ї-основ, у західнополіських та суміжних говірках. Установлено, що специфіку формотворення цих субстантивів на діалектному ґрунті визначають наслідки інтенсивних процесів інноваційного характеру, передусім аналогічного впливу іменників давніх *-ā-, *-jā-основ; вказано на локально обмежені утворення.

Ключові слова: *ареал, говірка, словозміна, іменник, граматична аналогія, флексія.*

Студії діалектного субстантивного формотворення позначені різними підходами до вивчення специфіки словозміни іменників¹. В останні роки з посиленням уваги лінгвістів до ґрунтового вивчення структурних рівнів українських говорів відчутне зміщення акцентів при описі словозмінних явищ у напрямі їх системного аналізу², що передбачає роботу з максимально повним реєстром субстантивних словоформ, вилучених зі спонтанного діалектного мовлення, та встановлення словозмінних типів на основі визначених критеріїв.

Діалектний матеріал, зібраний на території західнополіського та суміжних говорів (дослідженням охоплено 154 населені пункти Волинської, Рівненської областей, а також Брестської області Республіки Білорусь), дав змогу представити інваріантну модель словозміни субстантивів жіночого роду, оформлених за зразком давніх *-ї-основ, які "хоч і зазнали значного впливу іменників *-ā-, *-jā-основ, проте зберегли

---

¹ Докладніше див. Зінчук Р.С. Принципи аналізу іменної словозміни в діалектологічних дослідженнях // Науковий вісник ВНУ ім. Лесі Українки: Філологічні науки. Мовознавство / [гол. ред. М.В. Моклиця]. – Луцьк: РВВ "Вежа" Волин. нац. у-ту ім. Лесі Українки, 2008. – № 10. – С. 39-43.

² Див. Павлюк М.С. Словозміна іменників в українських говірках Румунської Добруджі // Українська діалектна морфологія. – К.: Наук. думка, 1969. – С. 140-152; Рябець Л.В. Словозміна іменника в говірках центральнополісько-середньонадніпрянської суміжності: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 „Українська мова”. – К., 1999. – 16 с.; Глуховцева К.Д. Динаміка українських східнословобожанських говірок. – Луганськ: Альма-матер, 2005. – 592 с.

окреми́й тип відмінювання”³.

Опозицію однина / множина при формуванні словозмінних типів аналізованих іменників обрано диференційною ознакою “горизонтальних рядів”, за К. Д. Глуховцевою⁴, відповідно виокремлено 2 типи відмінювання субстантивів: тип тінь, тип сіль.

Тип тінь об’єднує іменники з повною числовою парадигмою: *н’іч, п’іч, т’ін’*. Словозмінну модель іменників окресленого типу мають також субстантиви *воша, миша*, що в досліджуваних говірках зберігають родову приналежність при формальному переоформленні на нульову флексію: *вош, миш*.

	Н	Р	Д	З	О	М
одн.	∅	- ^(*) і, -и	- ^(*) і, -и	∅	- ^(*) у, -ійу, -ейу, -’ойу, -’уйу, -’о, -’ойо; -у, -ойу, -уйу після [ч], [ш]	- ^(*) і, -и
мн.	- ^(*) і, -и	-єї, -и’ї, -иї; -ив, -ув після [ч], [ш]	-’ам; -ам, -ум після [ч], [ш]	- ^(*) і, -и	-’ами, -’ам’і; -ами, -ам’і після [ч], [ш]	-’ах, - ’ох; -ах, - ох після [ч], [ш]

Формотворення іменників *н’іч, п’іч, т’ін’* у західнополіських говірках, як і в літературній мові, засвідчує омонімію закінчень окремих відмінків, що стає обмежувальним фактором флексійного варіювання.

Однакову фонетичну реалізацію мають Н. та З. вв. одн. таких іменників. В аналізованих відмінкових позиціях досліджувані говірки зберігають “форми, що органічно витворилися із старовинних”⁵. Основа з нульовим закінченням після м’якого (*тінь*) та депалаталізованого (хоч історично теж м’якого) шиплячого (*ніч, піч, вош, миш*) позначена безпосереднім впливом наслідків занепаду кінцевого редукованого як давньої флексії Н., З. вв. одн. засвідчених іменників.

Синкретичний ряд утворюють діалектні вияви Р., Д., М. вв. одн. субстантивів жіночого роду, оформлених за зразком давніх вокалічних *-і-основ. Аналізовані відмінкові позиції в говірках досліджуваного ареалу оформлені за допомогою флексій -^(*)і та -и, просторова поведінка та час поширення яких, однак, не є спільними для всіх трьох відмінків.

³ Бевзенко С.П. Історична морфологія української мови (Нариси із словозміни та словотвору). – Ужгород: Закарпатське обл. вид-во, 1960. – С. 51.

⁴ Глуховцева К.Д. Вказана праця. – С. 106.

⁵ Бевзенко С.П. Вказана праця. – С. 57.

Закінчення $-(i)j$ Р. в. одн. Іменників, фіксоване в говірках південної діалектної зони обстеженої території, особливо активно вживане на південному заході. Словоформи на зразок *до пéч'ї*, *т'їні* формують також невеликий компактний ареал, що охоплює дубровицькі, суміжні сарнівські та володимирецькі говірки⁶. Флексію $-(i)j$ в Р. в. одн. аналізованих іменників можемо розглядати як один із виявів уніфікації відмінкової парадигми цих субстантивів за моделлю колишніх $*j\bar{a}$ -основ ($-i \leftarrow h$). У решті говірок досліджуваної території домінує закінчення $-и$ Р. в. одн., яке в цій позиції з історичного погляду визнане закономірнішим, пор.: *хвátк'ї до пéчи*, *ск'їко тéїї нóчи л'їтом*, *свéїї т'їни зл'акáв'а*, пор. також фіксацію Л.І. Барановської⁷ в західнополіській говірці н. п. Луків: *нóчи*. Такі форми іменників жіночого роду з основою на $*j$ - засвідчені в українських підляських говірках околиць Володави, щоправда, закінчення $-и$ більш активно вживане в Р. в. одн. субстантивів з основою на кінцевий м'який приголосний⁸. Паралелі відзначено також у деяких говірках Пінщини: *нóчи*, *т'їни*, *вісти*⁹. Нормативні до 1933 р. словоформи Р. в. одн. із флексією $-и$ широко функціонують в інших говорах українського діалектного континууму. Послідовно простежені такі форми в більшості південно-західних діалектів¹⁰, пор. відповідники в говорах галицько-буковинської групи, зокрема в наддністрянських говірках: *т'їни* / *к'їни*, *нóчи*¹¹, буковинських: *в'їсти*¹², *нóчи*, *пéчи*¹³, гуцульських: *коло пéчи*¹⁴, надсянських: *т'їсы*, *п'осы*¹⁵. Словоформи на $-и$

⁶ Назви говірок за адміністративними районами використовуємо як умовні для зручності, усвідомлюючи, що межі говіркових груп не завжди збігаються з межами адміністративних районів.

⁷ Барановська Л.І. Деякі особливості говірки містечка Луків Луківського району Волинської області // Збірник студентських наукових праць Київського державного педагогічного інституту. – К., 1955. – Т. І. Істор.-філол. та педагог. науки, Вип. 1. – С. 64.

⁸ Pastusiak K. Fleksja gwar ukraińskich okolic Włodawy. – Rozprawy Slawistyczne. 18. – Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2004. – S. 53.

⁹ Лизанець П.М. Морфологічні особливості деяких українських говірок Пінщини (БРСР) // Українська діалектна морфологія. – К.: Наук. думка, 1969. – С. 188.

¹⁰ Історія української мови. Морфологія / [упоряд. С.П. Самійленко та ін.]. – К.: Наук. думка, 1978. – С. 113.

¹¹ Шило Г.Ф. Південно-західні говори УРСР на північ від Дністра. – Львів, 1957. – С. 87.

¹² Герман К. Система відмінювання іменників III відміни в українських говірках Буковини // Діалектологічні студії. 5: Фонетика, морфологія, словотвір / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2005. – С. 117.

¹³ Лимаренко В.С. Словозміна іменників у буковинських говірках // Научний ежегодник за 1957 г. Черновицького государственного университета. – Черновці, 1958. – С. 156.

¹⁴ Гуцульщина. Лінгвістичні етюди / АН України. Ін-т суспільних наук. / [редкол.: Я.В. Закревська (відп. ред.) та ін.]. – К.: Наук. думка, 1991. – С. 276.

¹⁵ Пшепюрська М. Надсянський говір. – Варшава, 1938. – С. 36.

вживані в говорах південно-східного та північного наріч, однак часто як паралельні до відповідних виявів із закінченням $-{}^{(h)}i$, подекуди навіть із перевагою останніх, пор. фіксації дослідників у деяких говіркових формаціях степового діалекту: *в'істи*¹⁶, у полтавських говірках: *ночі* / *ночи*, *т'ін'і* / *т'іни*¹⁷, у кількох говіркових групах Київщини: *в'істи*, *ночи*, *п'єчи*, зрідка *п'єч'і*, *ноч'і*¹⁸, *ночи*, *в'істи* поряд із переважаними *ноч'і*, *в'іст'і*¹⁹, у говірках південної Житомирщини: *п'єчи*, *ночи*²⁰.

Історія відмінкових форм Д., М. вв. одн. іменників жіночого роду, оформлених за зразком давніх $*-i$ -основ, у говірках обстеженого ареалу також пов'язана зі збереженням фонетично видозміненого давнього закінчення та вирівнюванням за зразком субстантивів колишніх $*-jā$ -основ. Однак процес заміни флексії $-i$ на $-{}^{(h)}i$ ($\leftarrow h$) в аналізованих формах передував таким змінам у структурі Р. в. одн. засвідчених іменників²¹.

Простежено вплив кінцевого приголосного основи на членування діалектної території за виявами Д., М. вв. одн. Формотворення іменників з основою на кінцевий м'який консонант засвідчує поділ обстежених говірок на північні та південні. Словоформи на зразок *в т'ін'і* вживані у південній діалектній зоні. У решті говірок поширене закінчення $-i$. Значно важче окреслити межі локалізації відповідних виявів іменників із кінцевим шиплячим приголосним основи. За нашими спостереженнями, форми *в печ'і* та *в п'єчі* відносно нерівномірно розподілені на території досліджуваного говору, подекуди вживані як паралельні варіанти, пор.: *тре їє ві'єсушити в п'єчі* та *в п'єч'і хліб пиклі'є* (Мала Глуша Любешівського району В²²), *горі'єт' у н'ічі* та *суши'єлі їйх у н'іч'і* (Черваха Маневичького району В), *варіли в печ'і* та *дрова вже готів'і у п'єчі* (Литовеж Іваничівського району В). Давнє закінчення Д., М. вв. одн. іменників $*-i$ -основ збережене передусім у говорах південно-західного

¹⁶ Дроздовський В.П. Південнобессарабські українські говірки // Праці Х Республіканської діалектологічної наради. – К.: Вид-во АН УРСР, 1961. – С. 141; Пелих Г.Ф. Граматичні особливості надбузьких говірок Первомайського району Миколаївської області // Праці Одеського держ. університету: [зб. робіт дисертантів]. – Одеса, 1960. – Т. 150, Вип. 4. – С. 258; Чабаненко В.А. Особливості відмінювання іменників у степових говірках долини р. Кінської // Українська лінгвістична географія. – К.: Наук. думка, 1966. – С. 99.

¹⁷ Ващенко В.С. Полтавські говори. – Харків, 1957. – С. 107.

¹⁸ Бражнов В.М. Деякі морфологічні особливості говірок Переяслав-Хмельницького району на Київщині // Діалектологічний бюлетень. – К., 1960. – Вип. VII. – С. 67.

¹⁹ Лисенко П.С. Важливі особливості морфологічної системи говірок Ставищенського району на Київщині // Діалектологічний бюлетень. – К.: Вид-во АН УРСР, 1956. – Вип. 6. – С. 36.

²⁰ Бова (Ковальчук) Л.П. Говірки південної Житомирщини і їх відношення до полтавсько-київського діалекту // Полтавсько-київський діалект – основа української національної мови. – К.: Вид-во АН УРСР, 1954. – С. 108.

²¹ Історія української мови. Морфологія / [упоряд. С.П. Самійленко та ін.]. – К.: Наук. думка, 1978. – С. 114.

²² Волинська область.

наріччя²³. Специфіку формотворення північноукраїнських говірок визначає вплив індуктивної сили іменників колишніх *-jā-основ, що підтверджують зафіксовані в середньополіських говірках форми *ў печи́*, *ноч'і́*²⁴. Особливо виразна така тенденція в південно-східних говорах. За спостереженням В.М. Брахнова, «у середньоадніпрянських, слобожанських та степових говірках флексія Д. в. одн. -і вживається далеко ширше і послідовніше, ніж флексія -і в формах Р. в. одн.»²⁵.

О. в. одн. іменників жіночого роду, оформлених за зразком давніх *-j-основ, у переважній більшості говірок досліджуваного ареалу представлені словоформами із закріпленням літературною нормою закінченням -у після подовженого внаслідок асиміляції (графічно подвоєного) попереднього м'якого приголосного в позиції перед голосним. Невеликі острівні формації в західній, південній та північно-східній діалектних зонах обстеженої території утворюють говіркові вияви аналізованої відмінкової позиції з депалаталізованим шиплячим у кінці основи, пор.: *күри дирж'эли пуд н'ичу*, *пруси пуд н'ичу завилі'с'а*. Визначальна в історії мови тенденція до ствердіння шиплячих робить імовірним розвиток колишньої м'якості відповідних консонантів у діалектному середовищі в окрему артикуляційну одиницю. У такий спосіб можемо пояснити появу звукосполюки *чй* у структурі *пуд н'ичу*, пор.: *типёр окрёмо л'ох пуд н'ичу на картóплу* (Замостя Маневицького району В).

Західнополіське формотворення О. в. одн. аналізованих іменників засвідчує активний вплив субстантивів *-ā-, *-jā-основ «як домінантного, інтегруючого зразка відмінювання»²⁶. У словозмінній системі говірок південної діалектної зони обстеженої території релевантними є флексійні форманти О. в. одн. іменників *-ā-основ. З впливом зазначених відмінкових форм, а також «секундарних діалектних форм іменників колишніх *-jā-основ»²⁷, пов'язуємо появу закінчення -ойу в О. в. одн. субстантивів з основою на *-i-, пор.: *поме'ло повін:о бут' пуд н'ичойу*, *буде в'ін там за н'ичойу*. Наслідками посилення лабіалізації ненаголошеного [о] позначені спостережені в окресленому ареалі словоформи із закінченням -уйу: *застилі'ла прós'т'ін'уйу б'л'уйу*, *вал'áлас'а дес' под н'ичуйу*. Зазначені словозмінні вияви не утворюють чіткого ареалу. Словоформи на -ойу, -уйу фіксовані в окремих середньополіських говірках: *ос'оју*, *т'ін'оју*²⁸, *т'ін'ойу*²⁹, говірках

²³ Матвійас І.Г. Іменник в українській мові. – К.: Рад. школа, 1974. – С. 147.

²⁴ Говірки Чорнобильської зони: Системний опис / [відп. ред. П.Ю. Гриценко]. – К.: Довіра, 1999. – С. 30.

²⁵ Брахнов В.М. Вказана праця. – С. 67.

²⁶ Говірки Чорнобильської зони: Системний опис / [відп. ред. П.Ю. Гриценко]. – К.: Довіра, 1999. – С. 26.

²⁷ Матвійас І.Г. Вказана праця. – С. 151.

²⁸ Гладкий П. Говірка села Блиставиці Гостомського району на Київщині // Український діяктологічний збірник. – К., 1928. – Кн. 1. – С. 126.

²⁹ Лисенко П.С. Фонетичні і морфологічні особливості говірок Димерського району на Київщині // Полтавсько-київський діалект – основа української національної мови. – К.: Вид-во АН УРСР, 1954. – С. 95.

південної Житомирщини: *t'in'oju*, *n'ičojū*³⁰, степових херсонських говірок: *закрило t'in'oju*, *ц'їїєю ноч'їю*, *ц'їїєю ночоїю*³¹, окремих говіркових групах Черкащини: *t'in'uju*, *ноч'їю*³², південноволинських: *t'in'oju*, *ноч'їю*³³, говірках нижньої правобережної Наддністрянщини: *маз'їю*³⁴.

Діалектне формотворення О. в. одн. іменників жіночого роду *-ї-основ спорадично відбиває наслідки індукції з боку субстантивів із давньою вокалічною основою на *-jā-, пор.: *перед п'єчєю такі прїтичок їє*. В окремих говірках західної та південно-західної діалектних зон спостережено оформлення аналізованої відмінкової позиції за допомогою закінчення *-їю*, яке, зважаючи на поширені в західнополіських говірках трансформації фонетико-аналогійного характеру, кваліфікуємо як варіант флексії *-єю*, позначений впливом підвищення та звуження артикуляції ненаголошеного [є], пор.: *їакр'аз t'in'p'odajє і ни ві'дно за t'in'їюю*, *пирїд п'єчїю грїлис'а*. Окремі дослідники вважають такі структури фонетичними відповідниками давніх форм на *-їю*, апелюючи передусім до словозмінної системи південно-західних говірок³⁵. Паралелі відзначено в говірках Київщини: *t'ine'ju*, *ноч'єю*³⁶, *мазєю*³⁷, Полтавщини: *костєю*³⁸, середньої Черкащини: *в'їстєю*, *галузєю*³⁹, південної Житомирщини: *t'in'їю*, *п'єчїю*⁴⁰.

Вузькорегіональну специфіку оформлення О. в. одн. у північно-західній частині говірок центральної діалектної зони обстеженої території підтверджують словоформи іменників жіночого роду *-ї-основ із паралельно вживаними закінченнями *-о*, *-оїо*: *пуд n'ič:o*, *пуд n'ič:ojо*. В одиничних любомльських та турійських говірках поряд із формами

³⁰ Бова (Ковальчук) Л.П. Вказана праця. – С. 109.

³¹ Нагін Я.Д. Відмінювання іменників у степових херсонських говірках // Наукові записки Херсонського держ. педагогічного інституту. – Херсон, 1956. – Вип. 6. – С. 189.

³² Очеретний А.Д. Морфологічні і лексичні особливості говірок Уманського району // Наукові записки Київського держ. педагогічного інституту: [зб. пр. аспірантів]. – К., 1957. – Т. 26., Вип. 1. – С. 18.

³³ Петерятко М.П. Морфологічні риси говірок Дубенського району Ровенської області // Діалектологічний бюлетень. – К., 1960. – Вип. VII. – С. 79.

³⁴ Логвин В.П. Морфологічна система говірок нижньої правобережної Наддністрянщини // Територіальні діалекти і власні назви. – К.: Наук. думка, 1965. – С. 38.

³⁵ Бєвзенко С.П. Вказана праця. – С. 61; Матвіяс І.Г. Форми іменників III відміни в українській мові // Праці XII Республіканської діалектологічної наради. – К.: Наук. думка, 1971. – С. 162.

³⁶ Лисенко П.С. Важливі особливості морфологічної системи говірок Ставищенського району на Київщині // Діалектологічний бюлетень. – К.: Вид-во АН УРСР, 1956. – Вип. 6. – С. 36.

³⁷ Брахнов В.М. Вказана праця. – С. 67.

³⁸ Ващенко В.С. Вказана праця. – С. 284.

³⁹ Могила А.П. Словозміна у говірках середньої Черкащини // Середньонаддніпрянські говори. – К.: Вид-во АН УРСР, 1960. – С. 52.

⁴⁰ Бова (Ковальчук) Л.П. Вказана праця. – С. 109.

m'ín'yu, n'íč'yu вживані також діалектні *m'íнийо, п'ечійо*. Засвідчені структури, ймовірно, відбивають наслідки аналогічного впливу відповідних форм **-ā-, *jā-*основ, локально обмежені вияви О. в. одн. яких спостережені в цьому ж ареалі.

Тривале спостереження над спонтанним діалектним мовленням все ж не дало змоги зафіксувати форми Кл. в. від іменників **-ī-*основ, які «в українській мові, як в літературній, так і в говорах, зустрічаються рідко»⁴¹, простежені переважно в поезії та фольклорних записях.

Для множинної парадигми субстантивів жіночого роду, оформлених за зразком колишніх **-ī-*основ, у говірках досліджуваного ареалу характерний обмежений вияв словозмінних афіксів, які нерідко позначені впливом відповідних форм **-ā-, *jā-*основ і вживані в літературній мові.

Н. та З. вв. мн. аналізованих іменників засвідчують омонімію флексій і репрезентовані словформами на зразок *m'ín'i / m'íni, п'еч'і / п'ечі*. Відмінкові форми із засвоєним від іменників **jā-*основ закінченням *-i* після м'якого приголосного (*m'ín'i*) виокремлюють південну діалектну зону в межах обстеженої території. У решті говірок більшою частотністю використання позначені словформи із флексією *-u*, пор.: *йак'éc' m'íni показáлис', одні^е m'íni / л'уді^і ni ві^едно*. Вияви Н., З. вв. мн. іменників із кінцевим шиплячим приголосним основи не визначають специфіку конкретної діалектної зони досліджуваного ареалу, зважаючи на відсутність послідовності в поширенні. Нерідко в одній говірці фіксовано словоформи з паралельно вживаними закінченнями *-i* та *-u* після зауваженого консонанта, пор.: *так'é м'іс'ачни нóчи / хоч голк'é збирáї та колі^с' все п'еч'і / а то навч^ілис'а / плі^тк'і / духóвк'і* (Дубечне Старовижівського району В). “Рефлекси старих форм із флексією *-u*” Н., З. вв. одн. іменників давніх вокалічних **-ī-*основ зберігають окремі говори південно-західного наріччя⁴², зокрема закарпатські говірки: *kosty, nosy*⁴³, окремі говіркові формації Львівщини: *области, в'ітнув'іди, нóчи*⁴⁴.

Варіативністю словозмінних афіксів у говірках досліджуваного ареалу позначений Р. в. мн. іменників жіночого роду, оформлених за зразком колишніх **-ī-*основ. Живомовні свідчення вказують на широке функціонування в межах обстеженої території закінчення *-eī*, що є фонетичною видозміною давнішої флексії Р. в. мн. *-yi* (< **-yjь*); “кінцеве *u* зредукувалося частково, перейшовши в *ī*, а *ь*, опинившись у сильній позиції, прояснилося в *e*”⁴⁵. Закінчення *-eī* активно вживане при оформленні засвідченої відмінкової позиції в інших північноукраїнських говірках, а також у говорах південно-східного наріччя, про що свідчать писемні джерела, територіально співвіднесені з цими діалектними

⁴² Бевзенко С.П. Вказана праця. – С. 80.

⁴³ Пянькович І. Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей. Ч. 1. Звучня і морфологія. – Прага, 1938. – С. 228.

⁴⁴ Приступа П.І. Говірки Брюховицького району Львівської області. – К.: Вид-во АН УРСР, 1957. – С. 42.

⁴⁵ Бевзенко С.П. Вказана праця. – С. 82.

ареалами⁴⁶. Специфіку формотворення говірок межиріччя Західного Бугу та Стоходу розкривають діалектні вияви Р. в. мн. аналізованих іменників із фонетично зумовленим закінченням *-и'ї*, пор.: *шо за к'їт / ний'ак мши'ї'ї ни лóвит', вжє пáру ночі'ї'ї ни спл'у*. У говірках південно-західної діалектної зони та окремих надсвітязьких простежено словоформи на *-и'ї*: *ни ви'є'но ний'ак і'х т'їни'ї, ни бл'их / ни вóши'ї'ї ни бáчила, шо вжє воши'ї'ї бул'о*. Західну межу поширення закінчення *-и'ї* окреслює Л. М. Григірчук, зауважуючи, що “форми на *-и'ї* відступили на захід від Луцька”, свідченням чого є “острівці цих форм у говірках, де поширене закінчення *-е'ї*”⁴⁷. Спостереження над діалектною специфікою описуваних виявів Р. в. мн. дає можливість дослідниці припускати, що загалом “позиції існування закінчення *-и'ї* у говорах Полісся особливо слабкі”⁴⁸. Натомість “флексія *-и'ї*, давніша за походження [порівняно з *-е'ї*. – Р. 3.], зберігається досі в багатьох південно-західних говорах і особливо характерна для карпатських говорів”⁴⁹.

Спорадичними виявами в говірках досліджуваного ареалу позначені форми Р. в. мн. аналізованих іменників із модифікатами закінчення **-овь*, первинно властивого відповідним формам субстантивів **-й-основ*, пор.: *пóвна кл'н'а ми'є'шув, пóвно вóщив бул'о*. Паралелі відзначено в підляських говірках: *р'є'ш'їф, т'у'ш'їф⁵⁰, р'є'ш'їф⁵¹*. Діалектні форми на *-“’їв*, іноді поряд із нормативними на *-е'ї*, спостережені дослідниками в буковинських говірках: *ноч'ї'ї, п'єч'ї'ї, т'їн'ї'ї⁵², нóчів, п'єчів⁵³* подільських: *по'ш'ї⁵⁴*, говірках південної Житомирщини: *ноч'ї'ї⁵⁵*, окремих говіркових групах Черкащини: *т'їн'ї'ї, т'їч'ї'ї, ноч'ї'ї⁵⁶*.

Д. в. мн. аналізованих іменників у говірках досліджуваного ареалу, як правило, репрезентований словоформами із флексіями *-ам, -'ам*, що постали за аналогією до відповідних форм субстантивів **-ā-, *-jā-основ*. Діалектну специфіку в оформленні засвідченої відмінкової позиції виявляють говірки центральної діалектної зони обстеженої території, у

⁴⁶ Історія української мови. Морфологія / [упоряд. С.П. Самійленко та ін.]. – К.: Наук. думка, 1978. – С. 117.

⁴⁷ Григірчук Л.М. Закінчення *-и'ї* родового відмінка множини іменників чоловічого та жіночого родів // Праці XII Республіканської діалектологічної наради. – К.: Наук. думка, 1971. – С. 209.

⁴⁸ Григірчук Л.М. Вказана праця. – С. 209.

⁴⁹ Самійленко С.П. Нариси з історичної морфології української мови: у 2-х част. – К.: Рад шк., 1964. – Ч. 1. – 1970. – С. 150.

⁵⁰ Pastusiak K. Вказана праця. – S. 59.

⁵¹ Dudek A. Fleksja rzeczowników w gwarze ukraińskiej wsi Nosów w pow. Biała Podlaska // Українське і польське пограниччя / Red. F. Czyżewski, H. Arkuszyn. – Lublin–Łuck, 2001. – S. 162.

⁵² Герман К. Вказана праця. – С. 119.

⁵³ Лимаренко В.С. Вказана праця. – С. 157.

⁵⁴ Сорочань А.И. Описание говора с. Монастырського Подольской губернии // Извѣстія отдѣлення русскаго языка и словесности. – СПб., 1912. – Т. XVII, Кн. 4. – С. 17.

⁵⁵ Бова (Ковальчук) Л.П. Вказана праця. – С. 109.

⁵⁶ Очеретний А.Д. Вказана праця. – С. 18.

словозмінній системі яких спостережено закінчення *-ум* Р. в. мн., уживане передусім після кінцевого шиплячого приголосного основи, пор.: *тре мійшум трутк і поклáсти, а шо ти́м вдишум робі́ли / бі́ли*. Розглядаючи флексію *-ум* як фонетичний варіант **-омь*, у засвідчених відмінкових формах можемо простежувати опосередкований вияв індукції з боку давніх **-о*-основ, яка насамперед охопила субстантиви з основою на **-jǫ-*. Вплив цих іменників на оформлення Д. в. мн. субстантивів **-j*-основ фіксують найдавніші пам'ятки, зокрема писемні джерела XI ст., а також сучасні південно-західні говори⁵⁷.

О. в. мн. описуваних іменників, як правило, зберігає закінчення *-ами*, *-'ами* давніх **-ā-*, **-jā-*основ. Словоформи з кінцевим *-i* після губного на зразок *но́чам'и, т'ін'ам'и* спостережені в окремих говіркових групах східної діалектної зони обстеженої території, спорадично виявлені в кількох говірках південно-західної частини ареалу, пор.: *мішам'и в су́й хат'и чут', л'уд'и т'ін'ам'и поставá'и з о́лоду*.

М. в. мн. іменників жіночого роду, оформлених за зразком колишніх **-j*-основ, у переважній більшості обстежених говірок має закінчення *-ах*, *-'ах*, уживані в літературній мові. Діалектну специфіку аналізованої відмінкової позиції простежено в говіркових формаціях північно-західної та північної діалектних зон, пор.: *ни вáрат' тупéр стрáви в пéчох, бі́ли по тл'х во́шох*. Закінчення *-ох* пов'язуємо з наслідками індуктивного впливу фонетично модифікованої давньої флексії *-ъхъ* **-j*-основ. Такі утворення фіксовані Г. Ф. Шилом у наддністрянських говірках, пор.: *по но́чох*⁵⁸.

У досліджуваних говірках не спостережено виявів звертання у множині від субстантивів **-j*-основ.

Числова парадигма окремих іменників жіночого роду, оформлених за зразком **-j*-основ, в обох мовних системах (і літературній, і діалектній) позначена нейтралізацією вияву опозиції одинина / множина. До таких субстантивів належать іменники *singularia tantum* на зразок *зл'іс'т'и⁶¹, кров, латáт' 'калюжниця болотяна', л'убóв, с'іл', стáр'іс'т'и⁶¹*, об'єднані в тип слів. Флексійна система аналізованих іменників спільна з відповідними відмінковими формами однини субстантивів типу тінь (див. табл.)⁵⁹. Кілька типів відмінювання внаслідок родового переосмислення в досліджуваних говірках має іменник середнього роду *латаття 'калюжниця болотяна'*, пор. словоформи цього іменника як субстантива жіночого роду: *то то лотáт' / вона оз'д'ó на болóт'и ростé, тил'етам ж'éли / свін'ам оту́ лотáт' р'áли, йак йа пáсла / бóжсе / шо те́ латáт'и бу́ло, латáт'и:у мійли зóлови / вб'іра́ли хаті́ не́йу*, пор. ще: *жóвта лóтат' вже ц'витé*⁶⁰.

⁵⁷ Бевзенко С.П. Вказана праця. – С. 87.

⁵⁸ Шило Г.Ф. Вказана праця. – С. 124.

⁵⁹ З урахуванням синкретизму флексійних систем типів відмінювання іменників з повною та неповною числовими парадигмами не подаємо повний опис останніх, а робимо відповідні покликання.

⁶⁰ Аркушин Г.Л. Реалізація категорії роду іменників у західнополіських говірках // *Ze studiów nad gramatyką języka polskiego i ukraińskiego*. – Rozprawy Slawistyczne. 9. – Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2006. – S. 23.

Системний аналіз словозміни іменників жіночого роду, оформлених за зразком давніх *-ī-основ дає підстави стверджувати, що специфіку формотворення цих субстантивів на діалектному ґрунті визначають наслідки інтенсивних процесів інноваційного характеру, передусім аналогічного впливу іменників колишніх вокалічних *-ā-, *-jā-основ. Рефлекси давніх словоформ фіксовані спорадично. Натомість зауважено локально обмежені утворення О. в. одн. на зразок *пуд п'іч:о*, *пуд п'ічойо*.

Руслана Зинчук

Словоизменение существительных женского рода, оформленных по образцу давних *-ī-основ, в западнополесском и смежных говорах

В статье проанализировано систему окончаний существительных женского рода, оформленных по образцу давних *-ī-основ, в западнополесском и смежных говорах. Установлено, что специфику словоизменения этих существительных на диалектной почве определяют последствия интенсивных процессов инновационного характера, прежде всего аналогического влияния существительных давних *-ā-, *-jā-основ; отмечены локально ограниченные образования.

Ключевые слова: ареал, говор, словоизменение, существительное, грамматическая аналогия, флексия.

Ruslana Zinchuk

Word Modification of the Nouns with the Old *-ī-Stems in Western Polissyan and Neighboring Dialects

The article is devoted to the analysis of the flexional system of the nouns with the old *-ī-stems in Western Polissyan and neighboring dialects. The dialectically based form-building specificity of this substantives is claimed to be determined by the consequence of the intensive innovation-oriented processes, particularly, inductive influence of the nouns with the old *-ā-, *-jā-stems; the locally limited formations are noticed.

Key words: area, dialect, word modification, noun, grammatical analogy, inflexion.